

Pečalbari od pamtiveka

Bez pisane istorije i dovoljno istraženog porekla, Goranci u Gori i rasejanju raskošno proslavljaju i muslimanske i hrišćanske praznike, živeći skromno i radno, po strogim patrijarhalnim uverenjima.

arhivkrusevo.blogspot.com

NO OREDIŠTE | GORA

arhivkrusevo.blogspot.com

Napisala: Dragana Nikoletić
Snimio: Goran Sivački

arhivkrusevo.blogspot.com

Područje Gora na Šar-planini, na tromeđi Srbije, Albanije i Makedonije, na samom rubu Kosova i Metohije, prosto zastrašuje svojom divljom lepotom.

Planinske visove do leta okovane ledom smenjuju nepregledni pašnjaci, jarkozeleni tek krajem maja. U vreme kad se sneg sa Šare otapa, vode ima toliko da se zahuktalim rekama ne daju imena. Možda su bezimene i zato što brzo kopne i pretvaraju se u potoke. U toku dana ovde se izmene sva godišnja doba u svojim najekstremnijim varijantama. Po ve-

Ma kada da je islam uspostavljen, bilo u XIII ili u XVIII veku, što preteže kao mišljenje, u Gori je našao plodno tlo.

arhivkrusevo.blogspot.com

drom vremenu na oštrim vrhovima mogu da se spaze divokoze, dok vukovi i medvedi zimi umeju da zabasaju na glavne seoske ulice.

U pregibima planine, negde toliko uskim da kuće štrče iz klisure kao naherene krivovrate pečurke, šćućureno je 19 goranskih sela. Još devet istog etničkog sastava pripalo je Albaniji 1923. godine, a dva su ostala u Makedoniji. Goranci tako dele oko 500 međunarodnih kvadratnih kilometara, ostajući u vezi preko šumskih staza i pograničnih isprava. Zbijena mestačca odvojena su od ostatka sveta usled loših puteva koji kao da ne vode nikuda. i stalnog opreza i samodovoljnosti goranskog naroda. Izolovanost i surova priroda učinili su da Goranci ostanu gorštaci, nepokolebljivih patrijarhalnih uverenja i ruralnog računanja vremena, iako je XXI vek u Gori uveliko zakoračio preko interneta i drugih modernih tekovina. Tradicija i dalje diktira njihovo ponašanje. U ovom narodu stočara i pečalbara još uvek je najvažnije načelo „radi, štedi i umri“, pa dan za one koji se, kao Redžep Džapče iz Broda, bave uzgojem stoke i konja počinje pre izlaska sunca.

Treba pomusti 150 ovaca i desetak krava, što je, kako kaže domaćin, nažalost samo mali deo nekadašnjeg stada. A svaka beži i otima se, a kad je gazda najzad savlada i energično stisne vime, ispušta plačni glas pun negodovanja. Ovce su svoje glave i kad odu na ispašu, a u nadmudrivanju tada pomažu samo šarplaninci. Srčani su toliko da se bez treptaja sukobe sa divljim zverima. Ali i međusobno, na često organizovanim borbama.

Dok Redžep sa stadom prevaljuje kilometre, žena Nadžija radi po kući i pravi nadaleko poznati ovčiji sir, čiji punomasni ukus dugo ostaje u ustima. Na policama su kolutovi žutog „šarskog“, u kacama kiselo mleko toliko gusto da može da se seče nožem. Štala i mlekara su apotekarski čiste, a staza kojom prolaze krave je pokrivena tepisima, da životinje ne bi prljale dvorište blatnjavim papcima. Muža se ponavlja s večeri, kada se stoka vrati sa pašnjaka. Oštra vuna se odavno ne upreda jer nema otkupa, dok se meso prodaje seoskim mesarama, uz klanje na licu mesta. Jedino je za mlečne proizvode razgranata mreža potražilaca. Ali, sve je to „ništa“, tvrde uglas, pravu zaradu donosi samo rad u tuđini. Zato je u Gori ostalo tek oko 6000, uglavnom staračkih domaćinstava, dok je tri puta više stanovnika u rasejanju. Većinom zanatlije, Goranci u tuđini najčešće drže buregdžijske, čevabdžijske, poslastičarske ili bozadžijske radnje, vrlo rasprostranjene i u samoj Gori. Važe za vrlo vredne i predane poslu, a svaki dinar koji zarade odvajaju za izgradnju kuće u zavičaju. Nikad se ne zna kada će im zemlja u kojoj su potražili bolji komad hleba odreći gostoprimstvo. Koliko god dugo da negde borave, smatraju da su tu privremeno. Novac čuvaju i za važne porodične proslave koje nastoje da

održu u Gori. Terzijski ili krojački zanat je zato na visokoj ceni, jer Goranci, a posebno njihove žene, žive za svetkovine, kada oblače čipkom izvezene nošnje. U centru Gornje Rapče, u radionici – prodavnici, tridesetšestogodišnji Asan Haruni već četvrtu generaciju kroji i šije odežde i prodaje kozmetičke proizvode. Dok traje šetnja korzom, u radnici je vrlo prometno. Momci isprobavaju i kupuju parfeme, udružujući sitniš. Prostorija se puni mešavinom etarskih ulja i mirisa svežeg znoja za akciju spremnih „junosa“. Samo što ovde „akcija“ znači maratonsku šetnju u odvojenim grupicama i kibicovanje suprotnog „tabora“. Devojke u radnju ulaze da bi se ogledale, došaptavale i krišom kikotale.

Ma kako neozbiljno delovala ova promenada u trgovini, to je zapravo početak dugogodišnje saradnje. Jer, za svaku naročitu priliku u životu, oni će se obraćati Asanu.

Svaka udata žena u Gori je dužna da nosi *tarlik*, crni svišteni haljetak, kad god izađe u javnost, ali jedan se oblači za odlazak kod zubara, a drugi za ceremonije. Što je žena starija, ukraši su smireniji, objašnjava „do guše“ zaposleni terzija. Muškarci u savremeno doba ne potpadaju pod stroge „modne“ propise, osim kada se dečaci sunete. Sunećenje u Gori zovu „malom svadbom“ i njega po pravilu izvodi berberin, spretnim potezom oštrog brijača, bez kapi krvi. U maju počinje serija veridbi između onih koji su se zavoleli na „štrafti“ i čiju su vezu roditelji „halalili“, rukovodeći se pragmatičnim aršinima.

„U brak se ne ide srcem, već razumom“, tvrdi Abas Hadžijasan, golobradi mladić koji je iz Beča došao u Globočicu da sebi nađe adekvatnu supružnicu. Najbitnije je, podvlači, da je žena poslušna, bogobojažljiva i da poštuje starije. Kada se oženi, povešće u beli svet i suprugu, što je otklon od drevnog običaja da samo muškarci stranstvuju. Veridba se ponekad obeležava i po dva puta, ako mladini zbog devojčinih godina ili nečeg drugog ne pristanu iz prvog puta. To se dešava raskošno, uz zurle, odnosno svirale, bubnjeve ili, kako ih oni zovu, „tupane“, i veselje do jutra. Slično se ponavlja u avgustovskoj sezoni svadbi, kada se u jednom selu sklopi i po 80 brakova, a svako veselje košta od 15.000 do 30.000 evra.

Zvanice u kuću mladoženje uvodi kolo devojaka obučenih u belo, koje su svesne da ih celo selo posmatra. Posle će muškarci i žene sedeti u odvojenim sobama, oni uz čašu piva, one uz sok ili kafu, dok čekaju da se mlada udesi.

Na njoj svaki detalj mora da bude besprekoran, od srmom izvezene skutače, košulje, *džube* – dugačkog prsluka, pojasa, preko svilenog vela, do kape ukrašene dukatima i vunениh, biserima optočenih čarapa. Mlada je ruho ručno šila i ukrašavala, otkako se pre godinu dana verila. Teški đerdan od zlatnika označava da je muževljeva porodica bogata i da bu-

Oštra vuna se odavno ne upreda, jer nema otkupa, dok se meso prodaje seoskim mesarama uz klanje na licu mesta. Potražnja postoji jedino za mlečnim proizvodima.

arhivkrusevo.blogspot.com

arhivkrusevo.blogspot.com

duću snahu veoma poštuje. Posle višerasovnog nanošenja slojeva odeće, iz zlatnog oklopčića viri samo par scenski našminkanih očiju.

„Ranije su svadbe trajale po tri, pa čak i sedam dana, a sada se ima para samo za jedan“, žale se ženice nagužvane na kaučima. Ovde su dovoljno slobodne da na trenutak skinu marame i poprave kosu svezanu u dugačke pletenice. Muškarci su se do tada uveliko razgalili. Zadirkuju mladoženju, dok ovaj grozničavo čeka jutro da se gosti razidu, pa da on sa svojom draganom prvi put ostane nasamo. Najbitniji je ipak Đurđevdan, proslava okupljanja i dolaska proleća, a po nekima i veza sa pravoslavnim precima. Centralnom slavlju u pojedinim selima, a u Vraništu već godinama, prethode uranci – ili sve više „podnevci“, kako stariji kritikuju razmaženost mladeži.

Žene i deca po livadama beru travke i vrbine grančice i zahvataju vodu sa izvora, kojom se potom cela porodica umiva. Pevaju se stare goranske pesme, mahom tužnih, gotovo bolnih melodija jer su spevane za rastanak sa najdražima koji odlaze u pečalbu. Sam praznik je promenada ženskih toaleta i tradicionalnog nakita, ali se u gizdavosti ovog veselja krije seme razdora Goranaca. Trenutno je teško utvrditi procenat prosrpski, probošnjački i proalbanski raspoloženog stanovništva, a sliku iskrivljuju i prikazi različitih političkih partija. Povreme-

arhivkrusevo.blogspot.com

Jezik je najjači adut za pobornike teze o slovenskom poreklu Goranaca. U osnovnim školama u Gori srpski prosvetni program još uvek odoleva.

ne eksplozije po kućama i štalama svedoče da se podele shvataju više nego ozbiljno. Najglasniji stav je, ipak, da je „majčica Srbija“, kako joj tepaju, njihova jedina domovina.

Srbiji okrenuti Goranci se, osim na pravoslavne slave i Božić, koji se donedavno svečano obeležavao uz pasulj sa telećim nožicama i darivanje, u svojim etnološkim tvrdnjama pozivaju i na toponime poput Jelice, Popovog rita ili Duškine reke. „U turskim arhivama ovo područje se pominje kao Nahija gora, deo prizrenskog Sandžaka, a sva imena upisana u knjige, koje su Turci revnosno vodili, su srpska“, objašnjava Zejnel Zejneli, novinar iz Subotice. Zabeleženo je da je car Dušan jeo samo jagnjad koja su pasla u Gori, dok je Gorance oslobodio poreza po grlu stoke, naplaćujući im namet po domaćinstvu kao „najvernijem delu svog naroda“.

Malo je poznato, naglašavaju srbofili, da su se do 1946. goranska prezimena završavala na „ić“, a da su onda, u skladu sa drugim birokratskim promenama na Kosovu kada su Albanci dobijali porodična imena, usputno „albanizovana“. Jezik je ipak najjači adut za pobornike goranskog slovenskog porekla. Iako ga interno zovu našinski, to je, tvrde, narečje staroslovenskog koje se izučavalo i u Prizrenskoj bogosloviji. Zato nastavnici najbrojnije osnovne škole „Zenuni“ u Gori, smeštene u Brodu, sebe smatraju pravim „graničarima“, jer ne dozvoljavaju da se u njihovoj ustanovi ukine srpski jezik i uvede bošnjački prosvetni program koji je odavno ustoličen u nekim paralelnim institucijama. Iako su nastavnici zvanično isterani sa radnih mesta, a umesto njih postavljeni novi, albanski, nastava se i dalje odvija po srpskom programu – na izričit zahtev đачkih roditelja, kako objašnjavaju nastavnici. Stimulans u vidu duple plate iz Srbije ne znači mnogo u atmosferi stalnih pretnji i ogromnog pritiska od strane kosovskih vlasti i onih koji je podržavaju, utrostručenih od samoproglasa nezavisnosti. Zato se ne usuđuju da se predstave medijima, iako im je svaka izjava izbalansirana. Žalosno je, kažu, što se toliko troše na političke borbe, umesto da se posvete učenicima.

Nekada je Brod, tvrde, davao doktore nauka, a sad jedva „proizvede poštenog srednjoškolca“. Učenika je malo, nema takmičarskog duha, pa se usporeno napreduje. Ali, čim se začuje zvono, đaci pohrle u internet kafe, gde obaraju rekorde u video igricama. Pored šest osnovnih, u Gori postoji i srpska srednja škola, slična baraci, u selu Mlike. U Brodu je, tvrde, u XIX veku sahranjena izvesna baba Božana. Grob je zarastao i neprepoznatljiv, ali se baba i dalje „poteže“ kao krunski dokaz srpskog korena. Goranci koji sebe doživljavaju kao Bošnjake primećuju da se u iskazima o Božani često pomera decenija njenog upokojenja, pa priča o babi više liči na bajku nego na validnu istoriju. Oni Đurđevdan vide (i slave) kao izdanak paganskog običaja, a povezivanje sa svetim Đordem smatraju

arhivkrusevo.blogspot.com

„srpskom manipulacijom“. Kosovo je, objašnjavaju, zvanično postalo država, a „protiv realnosti se jednostavno ne može“.

Islam i ekonomija su, smatraju, jedina merila povezivanja. Među Bošnjacima – Gorancima rasprostranjena je teorija da je islam ovde ispovedan još u XIII veku, o čemu svedoči kamen sa datumom pronađen u temelju džamije u Crvištu. Zapravo, u vreme najjačih Nemanjića, kako zajedljivo dobacuju srbofili, dodajući da je navedena godina označena po muslimanskom hidžrijskom, 600 godina mlađem kalendaru.

Ma kada da je islam uspostavljen, bilo u XIII ili XVIII veku, što preteže kao mišljenje, u Gori je našao plodno tlo. Kuran se ponegde tako doslovno sprovodi da hodža može da zabrani upotrebu alkohola na nivou celog sela. Meštani koji ne mogu bez dobre kapljice tada odlaze u drugi atar, gde je piće dozvoljeno.

Zna to i Feta Senaid, hodža iz Gornje Rapče, ali pitomo sleže ramenima. Odluka je ionako doneta po želji većine vernika. Pere noge pred namaz i ispušta poslednji dim cigarete. „Upotrebu duvana Alah nije precizirao“, smeška se blago mladi duhovnik, dodajući da islam prvenstveno služi da izgradi čoveka, da bi mogao o svemu da odlučuje. Nedovoljnu istraženost porekla Goranaca i njihovu stalnu borbu za preživljavanje u poslednje vreme pokušavaju da iskoriste i Makedonci

Durđevdan je među najvažnijim praznicima. To je proslava okupljanja i dolaska proleća, a po nekima i veza sa pravoslavnim precima. Takođe je i promenada ženskih toaleta i tradicionalnog nakita.

arhivkrusevo.blogspot.com

arhivkrusevo.blogspot.com

i Bugari svrstavajući ih u svoje. Prvi su im nudili državljanstvo kada su masovno, uglavnom kod rođaka, izbegli od NATO bombardovanja, smatrajući ih makedonskim muslimanima, Torbešima. Drugi su navodno davali primamljivi pasoš Evropske unije na ime zajedničkih predaka Pomaka.

Gorance u Srbiji često zamenjuju sa Albancima, uništavajući njihove radnje kao „šiptarske“, kad god se na ove naljute. U Beogradu se okupljaju jednom godišnje, kao i u većini drugih gradova koje nastanjuju – Novom Sadu, Kraljevu, Kragujevcu, Novom Pazaru, Nišu, Subotici, Somboru. Podeljeni su u mnoga udruženja, po čemu, kako se šale, takođe liče na Srbe. Sve više vraćaju „ić“ u porodična imena, iako su to odbijali u vreme Kraljevine Jugoslavije. Sve manje sanjaju o tome da budu sahranjeni u Gori. Mnogi od poslednje velike seobe 1999. godine nisu ni obišli svoje rodne kuće, ili ono što je od njih ostalo posle ideoloških razračunavanja i ratnih razaranja, ali su im u novim prebivalištima najprisniji prijatelji – zemljaci Goranci. Tako i daleko od planinama sakrivene postojbine ostaju zatvorena zajednica.

Učeniji među njima pokušavaju da novinskim tekstovima i drugim publikacijama raspetljaju klupko geneze svog naroda, ali zasad bez zajedničkog zaključka. □